

Pieter Drenth - De man van wetenschap en bestuur

□ Henk van Berkel en Desirée Joosten-ten Brinke

Ons gesprek met Pieter Drenth vindt plaats in het gebouw van de Open Universiteit in Eindhoven. Wij praten maar liefst 2,5 uur met elkaar, Drenth is een boeiend verteller. Overigens is de duur van het gesprek niet zo verwonderlijk voor wie zijn cv bestudeert. Hij is jarenlang President geweest van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, een organisatie waar uitsluitend topgeleerden lid van zijn. Drenth is bekend bij vele generaties psychologen door zijn boek *De Psychologische Test* (1966), dat onder verschillende titels en na bewerkingen vele malen is herdrukt. Eigenlijk is Drenth van huis uit testpsycholoog.

Wat is de link tussen tests en toetsen?

Drenth's werkterrein begon bij de testpsychologie, dus deze vraag ligt voor de hand om ons gesprek te openen. Drenth: "Er is een principieel verschil. Toetsen zijn terugkijkend. Ze brengen in kaart wat mensen hebben geleerd. Tests kijken in beginsel naar de toekomst. Psychologische tests worden gebruikt om voorspellingen te doen. Ze meten de potentie van mensen om in de toekomst bepaalde prestaties te leveren". Dit verschil licht Drenth toe aan de hand van opvattingen die hij heeft over de bruikbaarheid van tests en toetsen in ontwikkelingslanden vergeleken met de westerse wereld. Wanneer de kwaliteit van scholen op nationaal niveau min of meer gelijk is,

heeft het voorspellend gebruik van toetsen zin omdat verschillen in toetsscores van leerlingen terug te voeren zijn op verschillen in leervermogen, inspanning en motivatie van de leerlingen. Voorspellend gebruik van toetsen in landen waar de kwaliteit van scholen zeer uiteenloopt, is veel minder verdedigbaar omdat de toetsen meer de kwaliteit van de opleiding dan het leervermogen van de leerlingen meten. Verschillen in scores zeggen dan niet veel over het leerpotentieel van leerlingen. Om dat in kaart te brengen, kom je al snel uit op de noodzaak om cultuurarme testen te hanteren. Zulke testen heeft Drenth ontwikkeld (in Suriname, Indonesië, en Oost- en Zuidelijk Afrika) met als doel een eerlijker selectiebeleid voor vervolgopleidingen mogelijk te maken. Dat is typisch een probleem voor ontwikkelingslanden. Daar is namelijk schaarste aan onderwijsvoorzieningen en niet iedereen die wil kan daar een opleiding volgen. Om te voorkomen dat uitsluitend de kinderen van bevoorrechten uit grote steden (waar de betere scholen zijn) voor een vervolgopleiding in aanmerking komen, dient men dan mede tests te hanteren waarin de kwaliteit van de school een geringere rol speelt, en meer gemikt wordt op het leerpotentieel. Overigens geldt, zo vervolgt hij, dat tests in samenhang met toetsen, toekomstige prestaties beter voorspellen dan tests alleen, omdat een bepaald niveau van schoolkennis nu eenmaal noodzakelijk is.

Selectie van studenten

Drenth heeft als voorzitter van een departementale commissie een belangrijke rol gespeeld bij een advies over de selectie van studenten voor opleidingen met een numerus fixus (vooral geneeskunde studies). In de discussie over selectie spelen twee legitieme overwegingen een rol die moeilijk te verenigen lijken. Aan de ene kant de wens om de beste studenten voor de dure opleidingen te selecteren - een standpunt dat vaak wordt aangehangen aan de rechterkant van het politieke spectrum - en aan de andere kant het recht van een student om de studie van zijn keuze te vol-

Toetsen zijn terugkijkend, tests kijken naar de toekomst

P.J.D. (Pieter) Drenth is op 8 maart 1935 in Appelscha geboren. Drenth doorliep het gymnasium β in Assen en Leeuwarden. In 1958 studeerde hij aan de Vrije Universiteit (VU) te Amsterdam *cum laude* af in de psychologie. In 1960 promoveerde hij, ook *cum laude*, op het proefschrift getiteld: *Een onderzoek naar de motieven bij het kiezen van een beroep: een empirische studie betreffende de keuze van een levens- en werksituatie bij de Koninklijke Marine in Nederland*. Na zijn dienstdiensttijd als marineofficier op de afdeling Selectie en een Fulbright jaar in de USA (New York University en Standard Oil Co. N.J.) begon hij in 1962 als lector zijn wetenschappelijke loopbaan aan de VU. Aan de VU zou hij zijn hele verdere werkzame leven verbonden blijven, als hoogleeraar vanaf 1967, tussen 1983 en 1987 als rector magnificus, en als emeritus sinds 2006. Van 1990 tot 1996 was hij President van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)

en van 2000 tot 2006 President van ALLEA, de Europese federatie van de nationale academies. Drenth is Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau. Hij ontving twee eredoctoraten. Zijn publicatielijst omvat zo'n vijftig boeken en honderden artikelen. De meeste psychologische publicaties hebben betrekking op twee onderwerpen: arbeids- en organisatiepsychologie en psychologische tests en toetsen.

gen als hij de daartoe voorgeschreven vooropleiding met succes heeft afgerond. Wil je iedereen gelijke kansen geven dan dient er geloot te worden, een standpunt dat veelal linkse politici steunen. Gewogen loting is een eerlijk compromis waarvan Drenth een groot voorstander blijft, ook na een analyse van veel gegevens over voorspelbaarheid van studiesucces, mede in de geneeskunde. Selectie is zijn favoriete onderwerp. Hij streeft naar eerlijkheid waarbij selectie op betrouwbare en valide gronden moet plaatsvinden. Toelatingsgesprekken om motivatie te meten, die op dit moment opgeld doen in het hoger onderwijs, zijn onbetrouwbare voorspellers. En dat leidt tot veel ten onrechte afgewezen kandidaten, evenals overigens tot ten onrechte toegelaten kandidaten. Hij vindt dat niet eerlijk, al realiseert hij zich dat het niet altijd is te voorkomen. Maar dit soort foute beslissingen is wel te verminderen door betere voorspellers te hanteren.

Wanneer is uw interesse in toetsen en tests begonnen?

Drenth noemt zijn bemoeienis met testen toen hij op jonge leeftijd secretaris was van de voorloper van

de COTAN, de Test Research Committee (TRC) van het Nederlands Instituut van Psychologen. Daarin zaten alle vooraanstaande test- en toetsdeskundigen uit die tijd, zoals De Groot, Wiegersma, Sniijders, Willems, Boon van Ostade, Fokkema, Barendregt, en de Belgische collega's Coetsier (Gent) en Nuttin (Leuven).¹ Op een gegeven moment lag een voorstel ter tafel om de juist verschenen *Technical Recommendations* van de American Psychological Association (APA) te vertalen. Het waren voorschriften voor testgebruikers. Drenth was niet voor een Nederlandse versie, omdat hij van mening was dat Nederland nog niet toe was aan zulke geavanceerde richtlijnen. Eerst moest de algemene kennis over tests en testgebruik worden verbeterd. De Groot deed Drenth toen de suggestie daar een boek over te schrijven. Zo ontstond *De Psychologische Test*, een inleiding in de testtheorie, voor Nederlands en Belgisch lezerspubliek. Klaas Sijtsma heeft sinds 1990 bij vervolgedities een belangrijke rol gespeeld. Het boek heeft op alle boekenlijsten van de universiteiten gestaan. Er zijn inmiddels een kleine 100.000 exemplaren van verkocht.

Toelatingsgesprekken om motivatie te meten zijn onbetrouwbare voorspellers

Wat drijft u?

Drenth heeft altijd een behoorlijke prestatiemotivatie gehad en hij verwijst daarvoor naar zijn calvinistische opvoeding waarbij zijn vader een voorbeeld voor hem was. Als bankbediende begonnen - er was geen geld voor een opleiding - werkte zijn vader zich via zelfstudie en het behalen van allerlei onderwijsaktes op tot hoofd van een lagere school. Van huis uit werd je geacht je best te doen en dat ging Drenth gemakkelijk af. Op school behoorde hij altijd tot de besten en dat wil je dan graag blijven. Je talenten moet je ontwikkelen. Succes komt niet aanwaaien.

Waar bent u het meest trots op?

Drenth aarzelt niet. Het is de oprichting en ontwikkeling van All European Academies (ALLEA), een federatie van nationale academies van wetenschappen uit veertig Europese landen die zich tot doel stelt om tot een hechtere samenwerking te komen. Hij stond aan de wieg van ALLEA, net na de val van de muur, in 1989. Hij werd op dat moment President van de KNAW en vond het nodig om alle voorzitters van academies in Europa bij elkaar te brengen. Dat tijdstip bood meteen de gelegenheid de Oost-Europese landen er bij te betrekken zodat het aantal lidstaten meteen aanzienlijk was. Drenth bedacht de organisatiestructuur, niet te vrijblijvend, niet te gecentraliseerd en niet te duur. Als voorzitter van de koepel werd hij een medespeler in de ontwikkeling van het Europese onderzoeks- en onderwijsbeleid, bijvoorbeeld bij het tot stand komen van het Zesde en Zevende Kaderprogramma, waarin de Europese Commissie toponderzoek in Europa financiert. Wetenschappelijk onderzoek en onderzoeksbeleid krijgen hoe langer hoe meer een internationaal karakter. Vandaar het belang van deze koepel.

Drenth is een fervent voorstander van waardevrije wetenschap. Wetenschappelijk onderzoek mag niet worden beïnvloed door belangen of invloeden van buiten, bijvoorbeeld vanuit industrie, politiek of religie. Als voorbeeld noemt hij zijn discussie met de minister van onderwijs uit die tijd, Maria van der Hoeven. Zij had aanvankelijk sympathie voor de introductie van aspecten van het creationisme (*intelligent design*) in het onderwijs. Drenth schroomde niet de minister hierop persoonlijk aan te spreken.

Bestuurlijke hoogtepunten waarop hij trots kan zijn,

waren zijn presidentschap van de KNAW (van 1990 tot 1996) en zeker ook het rectoraat van de Vrije Universiteit (1982-1987).

Wat had u liever anders gedaan?

Zijn cv toont een lange lijst van functies. Hij is niet voor niets Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau. Toch is er een smetje op zijn blazoen, vindt hij. Ondanks het respectabele aantal van veertig promovendi (van wie er veertien hoogleraar zijn geworden, vertelt hij trots) heeft een aantal de eindstreep niet gehaald. Drenth hanteert de opstelling dat een promotor een begeleider is en dat de promotie dus uiteindelijk een prestatie van de promovendus zelf moet zijn. Hij kent collega's die de pen van de promovendus overnemen wanneer die er niet uitkomt of een *writers block* heeft. Daar past Drenth voor. Misschien mede daardoor is een aantal promovendi afgehaakt. Drenth realiseert zich dat zo iets vrijwel altijd een persoonlijke drama is.

Heeft u opvolgers of heeft u school gemaakt?

Drenth heeft twee interessegebieden: het meten van individuele verschillen tussen mensen (tests en toetsen) en arbeids- en organisatiepsychologie. Op het gebied van psychometrie heeft hij wel invloed gehad, maar geen school gemaakt. "Dan moet je je echt monomaan richten op de psychometrie." Daarvoor had hij te veel andere interesses. Hoewel ons gesprek zich richt op zijn deskundigheid op het gebied van psychometrie, is hij in feite vooral bekend als arbeids- en organisatiepsycholoog. In die hoedanigheid heeft hij wel school gemaakt. Hij heeft daarover verschillende standaardwerken geschreven, waaronder (samen met twee collega's) het *International Handbook of Work- and Organisational Psychology*. Ook de veertien promovendi die hoogleraar zijn geworden, zijn dit in meerderheid geworden op het gebied van arbeids- en organisatiepsychologie.

Wie beschouwt u als uw leermeesters of vindt u vooraanstaand op het examen gebied?

Als leermeester noemt Drenth als eerste zijn promotor Waterink². Die was een echte stimulator en enthous-

Overaccentuering van intelligentie kan leiden tot defaitisme

siasmeerder, hoewel op het terrein van het empirisch onderzoek geen inhoudelijk deskundige. Daarna De Groot³. Voorts noemt hij generatiegenoten als Van Naerssen, Mellenbergh, Fokkema en Hofstee⁴. Als vooraanstaand op het examengebied noemt hij als eerste Klaas Sijtsma⁵. Daarnaast ook psychometrici als Van der Linden, Ten Berge en Kiers, de huidige decaan van de faculteit Psychologie in Groningen⁶.

Welke toekomst ziet u voor examens?

Drenth verpakt zijn antwoord op onze vraag hoe hij de toekomst van examens ziet, in een boodschap aan mensen die zich met examineren bezighouden. Zij moeten zich realiseren wat examens kunnen doen of teweeg brengen. Resultaten op schoolexamens zijn de resultanten van inspanning en leervermogen. Een kandidaat wordt in een examen beoordeeld voor iets waarvoor hij zijn best kan doen. Hij noemt vijf doelstellingen:

1. Examens geven feedback aan leerlingen. Ze geven inzicht waar deze staan en hoever ze zijn gevorderd.
2. Examenuitslagen geven, mits ze voldoende specifiek zijn, inzicht in de vraag op welke (deel)terreinen de leerling zich kan verbeteren.
3. Examens vormen de basis voor het nemen van beslissingen: geslaagd/gezakt, bevordering/blijven zitten, toelaten/niet toelaten, etc.
4. Examens, zoals bijvoorbeeld eindexamens voortgezet onderwijs, maken het mogelijk voorspellingen te doen.
5. En, tot slot, examenresultaten geven feedback aan het onderwijs; wat is goed overgekomen? waar kan de opleiding worden verbeterd? Het is van belang in de examenstrategie en ook in de vormgeving van de examens deze doelstellingen goed te onderscheiden.

Daarnaast waarschuwt Drenth voor een overaccentuering van intelligentietests ten koste van toetsen en examens. Op de uitslag van die laatste kan de kandidaat door zich in te spannen invloed uitoefenen. Intelligentie is een gegeven en is ongelijk verdeeld over de bevolking. Overaccentuering van intelligentie kan gemakkelijk leiden tot defaitisme. De hoogscorders winnen alles en minder intelligenten kunnen

er weinig aan veranderen. Het gaat er om, volgens Drenth, de potentie van alle mensen tot realiteit te brengen. Bij examens spelen tevens eigen inzet en volharding. Bovendien: een examenuitslag is niet het slot van ontwikkeling, maar een start. Een start om enerzijds de opleiding te verbeteren. Maar een start ook voor de kandidaten. Op welke gebieden zijn ze goed? Waar is bijscholing nodig? Waar is extra inspanning nodig? Het komt er op neer dat hij toetsen opvat als een diagnostisch instrument.

Ben u nog actief?

Het antwoord is zonder meer "ja". Drenth bekleedt weliswaar geen formele functies meer, maar als erepresident van de ALLEA is hij benaderd om activiteiten te ontplooiën op het gebied van Wetenschap en Ethiek. Het gaat daarbij onder andere over wetenschappelijke integriteit. Drenth is voorzitter van een werkgroep van de European Science Foundation (ESF). Die werkgroep heeft een code ontworpen die zou moeten gaan gelden voor alle Europese wetenschappers, 'The European Code of Conduct for Research Integrity'. Het gaat erom dat er universele normen zijn, waaraan een ieder zich moet houden, maar er zijn ook uitvoeringsregels (*Rules of Practice*) die per land of per discipline verschillend kunnen zijn, zoals auteursvolgorde, beschikbaarstelling van gegevens, dierexperimenten, belangenverstrengeling, citeertradities en dergelijke. Als 'principal author' van deze *Code of Conduct* krijgt hij vele uitnodigingen voor het geven van adviezen en het houden van voordrachten. Drenth noemt zichzelf inmiddels, spottend, de goeroe voor integriteit.

Heeft u een boodschap aan de lezers van Examens?

Wees zich bewust van de achtergronden en doelstellingen van examineren en van het effect op de studenten. Van belang is zich te realiseren dat er een verhaal achter de cijfers zit. Vaak ziet Drenth dat het beslissingsproces (hoe komen de cijfers tot stand, welke beslissingen worden er op basis van de uitslagen genomen, en hoe) te weinig wordt geëxpliciteerd. Het gevolg is gebrek aan transparantie. Door te zorgen voor meer transparante operationele regels weten studenten beter waar ze aan toe zijn.

Examens vormen de basis voor het nemen van beslissingen

Noten

¹ Prof.dr. A.D. de Groot (1914-2006), UvA, hoogleraar toegepaste psychologie (1950-1965) en hoogleraar grondslagen en methodenleer van de sociale wetenschappen (1965-1980; prof.dr. S. Wiegersma (1919-2008), UvA, hoogleraar psychologie, conector van de UvA; prof.dr. J.Th. Snijders (1910-1997), Universiteit Groningen, hoogleraar psychologie, rector magnificus Universiteit Groningen, auteur van De Snijders-Oomen niet-verbale intelligentietest; prof.dr. P.J. Willems (1924-197?), aanvankelijk bedrijfspsycholoog bij NV Philips, later hoogleraar psychologie (ergonomie) Universiteit Tilburg, medeauteur van het *Handboek Arbeids- en Organisationspsychologie*; dr. A.H. Boon van Ostade (1927-*), KU Nijmegen, wetenschappelijk hoofdmedewerker testtheorie; prof.dr. S.D. Fokkema (1925-2006), VU, hoogleraar experimentele psychologie, jarenlang secretaris van het NIP; prof.dr. J.T. Barendregt (1924-1982), UvA, hoogleraar klinische psychologie, voorzitter van de TRC van het NIP; prof.dr. Leo Coetsier (1908-1968), Universiteit van Gent, hoogleraar psychologie en decaan psychologie; prof.dr. J.R. Nuttin (1909-1988), Universiteit van Leuven, hoogleraar psychologie.

² Prof.dr. J. Waterink (1890-1966), VU, hoogleraar pedagogiek, pedologie en

psychotechniek, rector magnificus van de VU (1936-37, 1954-55).

³ Zie *EXAMENS* 2007(1).

⁴ Zie de artikelen in *EXAMENS* (Van Naerssen 2009(3), Mellenbergh 2011(1), Hofstee 2010(1)) in de rubriek Kopstukken uit de Examenwereld.

⁵ Prof.dr. K. Sijtsma (geb. 1955), hoogleraar methoden van psychologisch onderzoek aan de Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, Department of Methodology and Statistics; zie zijn bijdrage in dit nummer van *EXAMENS*.

⁶ Zie Van der Linden in *EXAMENS* 2010(2) in de rubriek Kopstukken uit de Examenwereld; prof.dr. J.M.F. ten Berge (geb. 1945), Universiteit Groningen, hoogleraar differentiële psychologie; prof.dr. H.A.L. Kiers (geb. 1962), Universiteit Groningen, hoogleraar psychometrie en methoden van onderzoek.

□ De heer dr. H.J.M. van Berkel en mw. dr. D. Joosten-ten Brinke zijn respectievelijk hoofdredacteur en redacteur van *EXAMENS*. E-mail: h.vanberkel@maastrichtuniversity.nl.

Gesignaleerd Diplomaregister gaat van start

04-10-2011 - <http://www.mboraad.nl//News.aspx?news=2954>

De Eerste Kamer heeft onlangs ingestemd met de introductie begin 2012 van een Landelijk diplomaregister. De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) onderhoudt het register. Het diplomaregister is bedoeld om (op termijn) vervalsing van diploma's uit te sluiten. Met het register wordt het eenvoudiger na te gaan of een diploma ook echt is afgegeven. Een werkgever kan, met toestemming van de diplomabezitter, in het register controleren of de diplomabezitter het diploma ook echt heeft behaald. Overheidsorganen die de gegevens uit het diplomaregister nodig hebben om hun wettelijke taken uit te voeren, kunnen dit doen zonder de toestemming van de diplomabezitter.

Een tweede functie van het diplomaregister is dat mensen die een bepaald diploma zijn kwijtgeraakt, hier het bewijs kunnen opvragen dat zij dit diploma hebben behaald. In het diplomaregister worden de diploma's zelf niet bewaard en is daarmee dus geen vervanging van de bewaarplicht die een onderwijsinstelling heeft.

Het diplomaregister geldt in eerste instantie voor diploma's behaald na een bepaalde datum van het bekostigd vo, ho, mo, volwasseneneducatie, inburgering en NT2. Het streven is om het diplomaregister op termijn uit te breiden, bijvoorbeeld ook met diploma's van het niet-bekostigd onderwijs. Mbo-instellingen geven automatisch aan DUO aan wanneer een deelnemer een diploma heeft behaald. De introductie van het diplomaregister betekent dus geen toename van de administratieve lasten voor de instellingen.